

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**Gróf Apponyi György közéleti pályája a
reformkorban – egy hivatalnok-politikus portré**

Czinege Szilvia

Témavezető: Dr. Velkey Ferenc

DEBRECENI EGYETEM

Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen, 2013.

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Dolgozatomban gróf Apponyi György reformkori pályájának bemutatására valamint a Magyar Udvari Kancellária ügyintézésnek részleges bemutatására vállalkoztam.

Apponyi György a 19. századi magyar politikai közélet meghatározó alakja volt, tartalmas pályafutása azonban mégsem kapott megfelelő hangsúlyt a szakirodalomban. Ami azért is meglepő, mivel személyében egy olyan hivatalnok–politikusról van szó, aki nemcsak a politikai életben vállalt vezető szerepet, hanem országos méltóságokat is viselt, a reformkorban kancellári, a század második harmadában pedig országbírói tisztséget.

A hőgyészi Apponyi család leszármazottjaként mintegy örökölni kapta a hivatalnoki pálya befutásának lehetőségét, s rangjánál fogva személyesen is bekapcsolódhatott az ország politikai vérkeringésébe. A család birtokai révén nemcsak Tolna vármegyében, hanem Pozsonyban is érdekelt volt, de a források szórványos jellegéből adódóan nem állapítható meg pontosan beágyazottságuk a vármegye politikai életébe. Az országos politikai élet esetében azonban jobb a helyzet, Apponyi jelenléte a Konzervatív Párton és gróf Széchenyi István személyén keresztül ragadható meg a negyvenes években.

A gróf tipikusnak mondható arisztokrata karriert futott be a reformkorban: a hivatalnoki pályát politikai karrierrel ötvözte. Jogi tanulmányai elvégzése után aljegyző lett Tolna vármegyében, majd hivatalnoki állást vállalt a Magyar Udvari Kancellárián. Az 1839–40. évi országgyűlést követően lett a Királyi Kúria királyi tábláján táblabíró, és közben aktívan részt vett a büntetőjogi választmány munkájában is. Az 1843–44. évi diétán vált a „fontolva haladó” konzervatív főrendek vezérszónokává, s az országgyűlést követően második alkancellárnak nevezték ki, hamarosan másodkancellár, majd 1847 novemberében főkancellár lett belőle.

A Magyar Udvari Kancellária története a magyar hivaltörténet egyik hiátusa, így a 19. századi intézmény története is. Dolgozatomban a rendelkezésre álló források mennyisége miatt nem vállalkoztam ennek pótlására, csupán betekintést adok a negyvenes évekbeli hivatal működésébe Apponyi személyén keresztül.

Magáról az intézményről, annak tevékenységéről és szerepéről vagy az élén álló kancellárrol az egyes köztörténetek jellemzően említést tesznek. De nem vizsgálják például, hogy mi történik egy–egy kérelemmel, míg az elintézésre kerül, vagy hogyan, milyen fórumokon és kik intézik az ügyeket, az ügyvitelben és a döntéshozatalban mekkora szerep hárul a kancellárra, vagy konkrétan egy kancellár hivatalviselése alatt hogyan folyt az

ügyintézés. A dolgozatban azt vizsgálom, hogy Apponyi milyen ügyekkel foglalkozott, mi volt az állásfoglalása az egyes kérdéseket illetően, mennyire volt ez az álláspont a sajátja, mennyiben hatott rá az udvar; emellett, hogyan készült el egy-egy jegyzőkönyv, hogyan vándoroltak az akták az egyes hatóságok között. Kancellári tevékenységét elsősorban azon ügyek kapcsán mutatom be, amelyek többször is megfordultak az asztalán, illetve Bécsben is több ízben foglalkoztak vele: az adminisztrátori rendszer, az 1845-ös horvát incidens, a Védegylet, a sajtópolitika és cenzúra vagy az erdélyi országgyűlés.

II. Felhasznált források, alkalmazott módszerek

Apponyi reformkori portréja igen színes, de a rendelkezésre álló források jellege és aránytalansága miatt nem lehet egy minden részletre kiterjedő képet festeni róla. Szerepvállalásából adódóan a források jelentős része politikai vonatkozású, a kutatás folyamán nem sikerült rábukkanni a gróf személyes levéltárára, így bizonyítványai, magánéleti utalásokat tartalmazó levelezése vagy egyéb személyére vonatkozó információt felvonultató források nem állnak rendelkezésre. Személyes életrébe, magánéletébe betekintést nyújtó forrás csak igen kis számban lelhető fel, ezek sem magától Apponyitól származnak, hanem másodkézből, kortársak visszaemlékezéseiben vagy naplóiban olvasható egy-egy utalás a gróf karakterére vonatkozóan, amely alapján a személyiség részletes ábrázolására nem kerülhetett sor, annak csupán néhány jellemző vonását sikerült megállapítani. Kiegészítve a gróf véleménynyilvánításaiából illetve cselekedeteiből lesűrhető tulajdonságokkal.

Apponyi egyes pályaszakaszait illetően aránytalan a források megoszlása, karriertörténetének első tíz–tizenöt évéről lényegesen kevesebb forrás tudósít, mint az 1840-es évekbeli szerepvállalásairól, vagy kancellárságának időszakáról. Utóbbi esetében nem lehetett megkerülni a szubjektív válogatás módszerét, mivel a kontextus részletes vizsgálata – ti. intézménytörténet – háttérbe szorította volna Apponyi történetét. A források aránytalansága a dolgozat szerkezetére is rányomta bélyegét, így az első fejezetek nem tárgyalják olyan részletességgel Apponyi pályáját, mint az országgyűléssel vagy a kancelláriával foglalkozó részek.

A pályaszakasz-(re)konstrukcióhoz és a kancellária történetéhez a Magyar Országos Levéltár, a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv, a Tolna Megyei Levéltár állagaiban, az

Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában végeztem a kutatást.

A Tolnai Megyei Levéltárban Apponyi György aljegyzőségére vonatkozóan Tolna vármegye közgyűlésének jegyzőkönyveit tekintetem át 1826–1828 közötti időszakból.

A Magyar Országos Levéltárban a kancelláriai, regnikoláris és bírósági valamint családi levéltárakban végeztem kutatómunkát. A bírósági levéltáron belül a Királyi Tábla jegyzőkönyvei alapján jól rekonstruálható Apponyi részvétele a királyi tábla ülésein, illetve szerepe annak munkájában. A regnikoláris levéltárban az országgyűlések főrendi naplói illetve a Takáts–hagyaték titkosrendőri jelentései alapján felvázolható Apponyi György országgyűlési szereplése, beszédeiből politikai hitvallása is feltárul. Ugyanitt József nádor titkos levéltára már Apponyi kancellárságához szolgáltat adatokat, az itt fellelhető jegyzékváltások nyomán kirajzolódik a kormánysszervek kommunikációs hálózata, milyen csatornákon át vándorolt az információ az egyes dikasztériumok között.

A kancelláriai levéltárban nyomon követhető az aktákban, névjegyzékekben Apponyi hivatali előmenetele és tevékenysége, valamint a kancelláriai ügyintézés. A vizsgálat során főként az elnöki és a bizalmasan iktatott elnöki iratokat kutattam, kiegészítve az általános és az iktatlan ügyiratok körével. A több ezer akta közötti válogatásnál fő szempont volt egy–egy ügy előfordulási gyakorisága mellett, hogy melyik került több ízben is az államtanács vagy az államkonferencia elé, ami az ügy fontosságán túl az ügyintézés menetébe is betekintést adhat. Ezeket az ügyeket a dolgozatban kiemelt ügyeknek jelölöm, és ezek alapján mutatom be, hogyan zajlott a Magyar Udvari Kancellárián az ügyintézés 1844 és 1848 között, és Apponyi kancellárként milyen politikát gyakorolt.

2010. március–április, illetve 2011. március folyamán az Osztrák Magyar Akcióalapítvány Ernst Mach ösztöndíjának köszönhetően végezhettem kutatómunkát a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban, ahol segítségemre volt dr. Fazekas István levéltári delegátus. Elsősorban a Kabinettsarchiv Staatskonferenz és Staatsrat állagaiban végeztem a kutatást, kiegészítve a Staatskanzlei aktáival. Az államkonferencia és az államtanács aktái a kancelláriai ügyintézés menetébe adnak betekintést, valamint az egyes ügyek bemutatásán túl lehetőséget biztosítanak annak felvázolására, milyen szerepe volt Apponyinak egy–egy döntés meghozatalában, és így a legfelsőbb határozat megszületésében. Az államkancellárián belül a Provinzen Ungarn vonatkozó vegyes iratait néztem át, itt főként Metternich magyarországi politikájára vonatkozó leveleket találtam. Ezeket a forrásokat szintén a kancellárról és kancelláriáról szóló fejezetben tudtam felhasználni.

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának Levelestárban tekintetem át a korszak vezető politikai személyiségeinek levelezését azt vizsgálva, említik-e Apponyi nevét valamilyen vonatkozásban. Továbbá kéziratos országgyűlési tudósításokat használtam: Stuller Ferencét Apponyi 1839–40. évi diétai szereplése kapcsán, és Pompéry Jánosét az 1847–48. évi diéta vonatkozásában.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában található Széchényi és Apponyi levelezése, amely alapján nemcsak a két gróf munkakapcsolata rekonstruálható, hanem Széchényi naplójának bevonásával a gróf belső vívódásai is helytartótanácsosi pozíciója kapcsán, valamint viszonyulása Apponyihoz.

A nyomtatásban megjelent források közül hasznosnak bizonyultak Apponyi kortársainak visszaemlékezései, naplói és levelei. Ezek közül is különösen jelentős Széchényi István naplója és levelei, emellett Wirkner Lajos, Szögyény–Marich László és Ambrózy Lajos memoárja, valamint egy ismeretlen szerző Ungarische Zustände című 1847-es munkája, amelyek olykor a hivatalnok–politikus mögött az embert is láttatják.

III. Az eredmények tézisszerű felsorolása

Apponyi György reformkori közéleti pályája tipikus arisztokrata karrierként indult: jogi tanulmányai elvégzését követően, aljegyzőként „kijárta a megyei iskolát”, majd a Magyar Udvari Kancellária hivatalnoki ranglétráján egyre feljebb kerülve teljesített szolgálatot 1839-ig, amikor is politikai pályára lépett, illetve kúriai táblabíró lett. Politikusként a „fontolva haladó” konzervatívok soraiban foglalt helyet, majd került az élükre az 1843–44. évi országgyűlésen, ahol számot adhatott lojalitásáról, felkészültségéről és képességeiről. 1844 novemberében pedig második alkancellár lett a Magyar Udvari Kancellárián.

Ez a pályakép nem tér el a korban jellemző arisztokrata pályafutásoktól, amelyek a közhivatalnoki pályát ötvözik a politikai karrierrel. Az arisztokrácia ezen csoportjára általában jellemző volt, hogy az ifjú bárók, grófok a jogi képzést követően vármegyéjükben lettek jegyzők, aljegyzők, majd bekapcsolódtak az országgyűlések tárgyalásaiba, illetve valamely dikasztériumnál szereztek állást, ahol egyre magasabb pozíciókba kerültek.

Apponyi György politikusként az 1839–40. évi diétán mutatkozott be, majd a következő diétán már a „fontolva haladó” főrendek vezérszónokává vált. Az országgyűlési tárgyakhoz fűzött hozzászólásaiban a Dessewffy Aurél által kidolgozott „fontolva haladó”

eszmarendszert hatékonyan képviselte, több kérdés alkalmával is az ő indítványát fogadta el a főrendi tábla. Politikai attitűdjére jellemző, hogy elviekben egyetértett az adott területen bevezetendő reform gondolatával, de vagy olyan mérséklő javaslatokkal állt elő, amelyekkel a tervezett reform kivitelezhetetlen lett volna az eredeti elképzelések szerint, vagy pedig nem tett javaslatot a tervek gyakorlati megvalósításának módjára. Tehát elviekben támogató, de gyakorlatban nem – és ezzel a taktikával sikerült néhány ügyet elodáztatnia, mivel szerinte az idő még nem alkalmas a velük való foglalkozásra.

Apponyi alkancellári kinevezése a (metternichi) rendszer karakterének egyik jellemző vonása volt: megfelelő időben a megfelelő helyen a megfelelő ember. Az idő az 1840-es évek közepe, amikor az udvar változtatni kényszerült magyarországi politikáján, az 1843–44. évi országgyűlés alatt elkezdődött az új irányvonal kidolgozása, s ennek gyakorlatba való átültetésében fontos szerep hárult a Magyar Udvari Kancelláriára, amely közvetítő szervként a birodalmi kormányzat szerves részét képezte. Az új rendszabályok levezénylésére pedig egy új ember kellett, erre a feladatra Metternich Apponyi Györgyöt tartotta a legalkalmasabbnak. Kinevezése nem teljesen volt szokványos, mivel egyrészt nem járta végig a hivatali ranglétrát, ugyanis a tanácsosi tisztséget átugorva került az alkancellári székbe, másrészt pedig szélesebb jogkört kapott, mint, amit titulusa indokoltá tett. Fokozatosan háttérbe szorította Mailáth Antal főkancellárt, és átvette a kancelláriai ügyintézését. Az aktákon hagyott kézjegyei és hosszas véleményei, illetve önálló felterjesztései is bizonyítják, hogy minden ügyről tudomása volt, illetve alaposan, megfontoltan és magas szakértelemmel végezte munkáját, amiben nem hátráltatta, hogy nem örvendett különösebb népszerűségnek.

A gróf kancellári szerepvállalásában egyesítette a politikusi és hivatalnoki szerepköröket, és ez nagyban meghatározta karakterét is: lojális, engedelmes és szolgálatkész hivatalnok, valamint kezdeményező, (részletekbe bonyolódó, de abban nem elvesző) elemző politikus volt. Ez meghatározta azon eszközök körét is, amelyeket munkája során alkalmazott: személycserék, lefizetések, tekintélyes mágnások befolyásának felhasználása – ezek az új rendszabályok által létre hívott szisztéma eszköztárában is megtalálhatóak voltak. Apponyinak a kézhez kapott feladat végrehajtásához széles jogkört biztosítottak, már kinevezését követően beavatták a konferencia döntéseibe, később annak munkálataiba is bevonták.

Apponyi nem volt ideologikus alkat, nem tekinthető politikai teoretikusnak, viszont magáénak vallotta a „fontolva haladó” elveket, amelyeket kancellárként is hangoztatott és alkalmazott. 1847. januári programját is ezen elvek mentén haladva dolgozta ki: elő kell mozdítani Magyarország anyagi körülményeinek a javulását, és elő kell készíteni a talajt a

bevezetendő reformok kivitelezésének. A reformra váró tárgyak listája tartalmazta mindazt, amit a „fontolva haladó” konzervatívok programja is magában foglalt: azon tárgyak sorát, amelyek érintetlenül hagyják a nemesi kiváltságrendszert és az abszolutisztikus kormányzást. Nem ejtett viszont szót az úrbéri viszonyok felszámolásáról – helyette az ősiség módosítását fogalmazta meg, a felelős kormányzásról – helyette az adminisztrátori rendszer pozitívumait sorolta, az érdekegyesítésről – helyette a kiváltságrendszert bátyázta körül és a közteherviselésről sem. De nem volt ellensége a reformoknak és a haladásnak, hiszen korának viszonyait jól ismerte és többnyire reálisan értékelte azokat – ez beadványában is jól látszik –, így azzal is tisztában volt, mely területeken, milyen újítások hozhatnak „fontolva haladó” eredményt. A liberális reformellenzék által felvetett javaslatokat elvben pártolta, – *„ez teóriában gyönyörű elv”* –, de még nem látta elérkezettnek az időt az alkalmazásukra.

Apponyi beágyazottsága a magyar politikai közéletbe csekély mértékűnek tekinthető, mivel, ha nem volt országgyűlés, akkor nem igazán tartózkodott Magyarországon, fiatal hivatalnok-éveit is Bécsben töltötte, s alkancellári kinevezését követően hivatalából adódóan szintén leginkább a birodalom fővárosában tartózkodott. Társasági összejöveteleken való részvételéről is csak az országgyűlés ideje alatt tudósítanak a titkosrendőri jelentések, illetve Széchenyi naplója. Azonban a „fontolva haladó” konzervatívok vezetőjeként és kancellárként mégis befolyása volt a politikai közélet alakulására, s jelenléte leginkább a Széchenyi Istvánnal folytatott levelezése és fenntartott munkakapcsolata valamint a Konzervatív Párt alakulása és programja kapcsán ragadható meg.

Széchenyi István és Apponyi György együttműködésének alapja egy kölcsönös támogatáson és felhasználáson alapuló politikai érdekkapcsolat volt. Széchenyi Apponyit felhasználva próbált sikereket elérni működési területén, míg a kancellár a kormány támogatottsága érdekében igyekezett a továbbra is népszerűségnek örvendő gróft bevonni és alkalmazni az udvar terveibe.

További fontos kérdés, hogy Apponyi mennyiben tudta érvényesíteni és képviselni saját véleményét és akaratát kancellárként, illetve ez mennyiben volt a sajátja, mennyiben hatott rá az udvar. Kisebb ügyeket illetően, mint például az egyes hivatalnoki vagy egyházi állásokba történő kinevezések kapcsán az esetek nagy részében az uralkodó az Apponyi által javasolt személyeket nevezte ki, szintén ez volt az eljárás például a kegydíj adományozást illetően is, akiket a kancellár alkalmasnak talált, annak az uralkodó jóváhagyta a kérelmét. Nagyobb, az országos politikát érintő ügyekben is kérték Apponyi véleményét, amelyet rendszeresen ki is fejtett. Leginkább a horvát kérdés volt az az ügy, amelyben megmutatkozott, hogy egyrészt Apponyinak volt saját véleménye, másrészt ez nem egyezett Metternich álláspontjával, sokkal

inkább illeszkedett Kolowrat elképzeléseibe. Továbbá sajtópolitikája is megemlíthető ehelyütt.

Ezen kívül valóban sok egyezés figyelhető meg Metternich és Apponyi magyarországi politikáját illetően, ami nem véletlen, nyilván ennek (is) köszönhetően esett a választás éppen Apponyira 1844-ben. Továbbá a kormányzat és így Metternich számára is elfogadható volt az az alternatíva, amit a „fontolva haladó” konzervatívok kínáltak fel, ezért is támogatta az államkancellár az újkonzervatívok párttá szerveződését, amivel elismerte a negyvenes évek közepére, hogy változtatni kényszerül az eddigi abszolút politikán, mert az önmagában nem eredményes. Ezért konzervatív reformot hirdetett, ennek végrehajtásának feladatával bízta meg Apponyit, akinek nézetei illeszkedtek az új kormányzati irányelvekbe. S mint ilyen igyekezett legjobb tudásának és saját meggyőződésének megfelelően eljárni az egyes ügyekben.

Egy újabb kérdés, hogy a Magyar Udvari Kancellária tevékenységével a magyar rendeket képviselte-e az udvar irányába vagy pedig az udvar kiszolgálójaként és informátoraként működött. A kancellária szerepét tekintve közvetítő szerv volt a bécsi udvar és a magyar rendek között – s mint ilyen mindkét hatáskörnek megfelelt. Viszont, ha a mérleg két serpenyőjébe helyezük ezeket a szerepköröket, akkor az udvar felé billen a mérleg nyelve, mivel a hivatal élén egy udvarhű politikus állt, maga az intézmény Bécsben volt az államkancelláriával szomszédságban és a magyar udvari kancellárok bejáratosak voltak Metternich szalonjába. S ha valamelyikük már nem felelt meg Bécs aktuális politikai irányvonalának, menesztették (Pálffy Fidél 1838-ban) vagy szabadságolták (Mailáth Antalt 1846-ban). Így, ha a kancellár szándékában is állt volna a liberális reformmozgalom bármilyen jellegű támogatása, nem tudta volna érvényesíteni akaratát; annál inkább, ha a kormányzat által meghirdetett reformpolitikáról volt szó. A negyvenes évek közepén, a pártalakulások időszakában pedig ez még nyilvánvalóbb lett, mivel a kancellária feladta pártok felettségét, és a Konzervatív Párt támogatása mellett kötelezte el magát.

A mérleg másik serpenyőjében voltak a magyar rendek – függetlenül a politikai hovatartozástól. Apponyi tisztában volt Magyarország helyzetével, az újításokra szoruló gazdasági és társadalmi problémákkal, s az országgyűlés előkészületei alatt több beadványban is foglalkozott a kérdésekkel, amelyekben hangsúlyozta a reformok szükségességét, olyan területeken, mint a büntetőtörvénykönyv, a bányatörvénykönyv, városok „koordinációja” vagy a katonák ellátása, de javaslatai társadalompolitikai kérdésekkel nem foglalkoztak. A reformellenzék szempontjából ez a magyar haladást gátló magatartásnak minősült, a „fontolva haladó” nézőpontból pedig azt képviselő attitűdnek.

A források tükrében kancellárságáról árnyaltabb kép rajzolódik ki, mint az eddig a szakirodalom alapján feltételezhető volt: az adminisztrátori rendszert kidolgozó és bevezető eszközember. Nincs arra utaló forrás, amely egyértelműen kimondja, hogy részt vett az új rendszabályok kidolgozásában, ám végrehajtása valóban az ő feladata lett, s mint magyar udvari kancellár tekinthető eszköznek, ám nem a szó azon értelmében, miszerint csak egy báb lett volna. Mivel Apponyit nem feltétlenül rángatta az udvar kénye–kedve szerint, igényelték és számításba is vették véleményét a magyar ügyeket illetően, s lényegesen nagyobb hatáskörrel rendelkezett, mint amivel eleinte tisztsége, mint második alkancellár járt volna. Ezek tükrében Apponyi egy határozott jellemmel, nagy munkabírással, kiváló szakértelemmel és felelősségtudattal rendelkező kancellár volt, akinek helyzetéből adódóan bizonyos szinten korlátozott volt ugyan a cselekvési szabadsága, de viszonylag önálló tényező volt a magyar politikai életben.

Publikációk

Az értekezés tárgyában megjelent publikációk

Tanulmányok (4)

Czinege Szilvia: *Megyei aljegyzőből magyar udvari kancellár – gróf Apponyi György a reformkorban.* In: *Szemelvények ötszáz év magyar történelméből.* Szerk.: Antos Balázs – Tamás Ágnes. Szeged, 2011. 23–35.

Czinege Szilvia: *Gróf Apponyi György a politikus hivatalnok – kancellár és kancellária a reformkor végén.* In: *Századok* 2012. 146. évf. 3. sz. 609–652.

Czinege Szilvia: *Gróf Apponyi György közéleti pályájának első éve.* In: *Történeti tanulmányok.* XVIII. Debrecen, 2010. (2012.) 99–124.

Czinege Szilvia: *„Mein verehrter Freund” – Apponyi György és Széchenyi István kapcsolata az 1840-es években.* In: *„Nincs egy igaz barátom se!”.* *Tanulmányok Széchenyi István politikai kapcsolatainak történetéhez.* Szerk.: Velkey Ferenc. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 151-199.

Konferenciaszereplések (2)

Czinege Szilvia: *Megyei aljegyzőből magyar udvari kancellár – gróf Apponyi György a reformkorban.* *Szemelvények ötszáz év magyar történelméből: PhD-hallgatók országos*

konferenciája. Szegedi Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskola Szeged, 2011. április 8.

Czinege Szilvia: *Gróf Apponyi György a Magyar Udvari Kancellária élén*. Politika, társadalom, intézményrendszer. Fiatal történészek nemzetközi szimpóziuma. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Budapest, 2012. február 17.

Az értekezés tárgyában kiadásra elfogadott publikációk

Tanulmányok (1)

Czinege Szilvia: *Gróf Apponyi György a „fontolva haladó” kancellár*. In: Kút 2013. április

További publikációk

Tanulmányok (3)

Czinege Szilvia: *Feljegyzés egy iraton: „Az államkancellár úr öföméltósága utasítására ad acta mennek, és annak idején Széchenyi ellen felhasználhatóak lesznek.”* In: Történeti tanulmányok XVI. Debrecen, 2008. 141–165.

Czinege Szilvia: *„Mi ellentétes hitvalláson vagyunk – mindazonáltal nézeteink több dologban egyeznek” – Széchenyi és Metternich 1825-ben*. In: *Juvenilia III. Debreceni bölcsész diákkörösök antológiája*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2010. 67–80.

Czinege Szilvia: *„Eszembe jut végezetül: minderről Mett[ernich]-hel beszélni.”* In: Történeti tanulmányok. XVII. Debrecen, 2009. (2012.) 173–204.